

Jacenty Mastej

Świadectwo w argumentacji za wiarygodnością chrześcijaństwa

Verbum Vitae 27, 227-249

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ŚWIADECTWO W ARGUMENTACJI ZA WIARYGODNOŚCIĄ CHRZEŚCIJAŃSTWA

Testimony in the Argumentation for the Reliability of Christianity

Abstract. The aim of the article is to demonstrate the significance of testimony in the argumentation for the credibility of Christianity. The issue was presented in five paragraphs. First, the need for the necessary grounds for the credibility of Christianity were laid out. Second, faith as a personal experience of the encounter between men and God is presented. Third, the ecclesial character of testimony is expounded upon. Fourth, a section deals with the issue of recognizing the testimony. Fifth, the motivational value of testimony is considered. Taken together, the analysis demonstrates that Christian testimony, a fruit of living faith, is a sign for the world, pointing to the person of Jesus Christ. Christian lifestyle begs the question about the motives of Christian behavior and is the starting point in martyrological argumentation for the credibility of Christianity.

Keywords: Jesus Christ, Church, faith, Christian testimony, reliability

Słowa kluczowe: Jezus Chrystus, Kościół, wiara, świadectwo chrześcijańskie, wiarygodność

Chrześcijaństwo jest religią objawioną i zbawczą, dlatego wyznawcy Chrystusa troszczą się o wykazanie jego

wiarygodności. W uzasadnianiu wysuwanych roszczeń odwołują się zarówno do Boskiej genezy chrześcijaństwa, jak również jego zbawczego charakteru. Dzieła apologetów wczesnochrześcijańskich świadczą o tym, że już w pierwszych wiekach zabiegano o to, aby wiara w Jezus Chrystusa, Wcielonego Syna Bożego, Objawiciela Boga i Zbawiciela człowieka była wieloaspektowo uzasadniona. Z czasem uzasadnianie wiarygodności chrześcijaństwa przybrało postać naukowej refleksji – zaczęto budować racjonalne argumenty przemawiające za jego wiarygodnością¹.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie znaczenia świadectwa w argumentacji za wiarygodnością chrześcijaństwa. Podjęta problematyka zostanie przedstawiona w pięciu punktach. Najpierw ukaże się potrzebę uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa (1). Następnie omówi się wiarę jako doświadczenie osobowego spotkania człowieka z Bogiem (2). Przedmiotem kolejnego punktu będzie wyeksponowanie eklezjalnego charakteru świadectwa (3). Na koniec zaprezentuje się problematykę rozpoznania świadectwa (4) oraz jego wartość motywacyjną (5).

1. POTRZEBA UZASADNIANIA WIARYGODNOŚCI CHRZEŚCIJAŃSTWA

Wiara chrześcijańska, będąc aktem osobowy, nie jest ślepa, irracjonalna, ale ma racjonalny charakter, posiada rozumowe uzasadnienie, czyli określone racje i motywy². Współczesna teologia fundamentalna nie tylko rozwija i ubogaca tradycyjne uzasadnienie wiarygodności chrze-

¹ Warto dopowiedzieć, że celem apologetyki, poprzedniczki teologii fundamentalnej, było udowodnienie w sposób czysto racjonalny nadprzyrodzonego charakteru Objawienia chrześcijańskiego. Natomiast teologia fundamentalna, zbudowana na innych założeniach metodologicznych, nie dowodzi, ale formułuje argumenty uzasadniające wiarygodność Objawienia. W dziedzinie religijnej niemożliwe jest bowiem dowodzenie w sensie przyjętym przez nauki empiryczne i formalne.

² Por. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, 37.

ścijaństwa, ale także opracowuje nowe sposoby jego uwiarygodnienia³. Chcąc przybliżyć człowiekowi Objawienie dokonane w Chrystusie i ukazać je jako godne wiary, trzeba w sposób zrozumiały mówić o Bogu, Jezusie Chrystusie, Kościele oraz człowieku. Aby orędzie wiary było przekonujące i wiarygodne, z jednej strony musi być głęboko zakorzenione w Objawieniu, z drugiej zaś powinno uwzględniać konkretne odniesienia antropologiczno-egzystencjalne współczesnej rzeczywistości⁴.

Proces uzasadniania wiary polega na poszukiwaniu racji, które ostatecznie uwiarytelnią, czyli uwiarygodnią nadprzyrodzony charakter chrześcijaństwa, tym samym dostarczą racjonalnych przesłanek dla wiary. Ponieważ wszystkie argumenty odwołują się do rzeczywistości Objawienia oraz wiary aspektowo, dlatego żaden z nich nie jest wystarczający, aby wyczerpująco uzasadnić wiarygodność chrześcijaństwa. Potrzeba zatem wielu argumentów; dzięki wielości i różnorodności argumentów uzasadnienie wiary staje się wieloaspektowe⁵. Im więcej jest różnorodnych argumentów za wiarygodnością chrześcijaństwa, tym jest ono wszechstronnie uzasadnione, a człowiek wierzący uzyskuje wyższy stopień pewności wiary⁶.

Argumenty za wiarygodnością chrześcijaństwa *explicite* lub *implicite* zawarte są w Objawieniu oraz odwołują się do racji rozumowych⁷. Odpowiada to naturze samego Objawienia chrześcijańskiego, które ma wymiar

³ Por. Rusecki – Mastej, „Uzasadnianie”, 61-79; Rusecki, „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, 109-110; Tenże, „Ewolucja argumentacji”, 37-48; Tenże, „Modele”, 357-397.

⁴ Por. KDK 4; Waldenfels, *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele*, 83-84; Napiórkowski, *Homo ecclesiasticus*, 93-105; Tenże, *Jezus Chrystus objawiony i objawiający*, 5; Chantraine, „Chrystus wczoraj i dziś”, 165; de Lubac, *Medytacje o Kościele*, 166-168; Kaucha, *Wiarygodność Kościoła*, 101-114; Mastej, *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, 8.

⁵ Por. Rusecki, „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, 109; Tenże, „Modele”, 365-367.

⁶ Por. Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 133.

⁷ Por. Rusecki, „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, 109.

historyczny, zdarzeniowy oraz zawiera nadprzyrodzone, pochodzące od Boga treści. W Osobie Jezusa Chrystusa – Boga-Człowieka łączy się to, co historyczne, widzialne, ludzkie, z tym, co transcendentne, niewidzialne, Boskie. W Bożych znakach Objawienia trzeba widzieć zarówno elementy dostrzegalne, jak również nadaną im przez Boga nadprzyrodzoną treść. Skoro taka jest struktura znaków objawieniowych, to taka też powinna być konstrukcja argumentów za jego wiarygodnością. Dlatego argumenty łączą w sobie to, co naturalne, z tym, co nadprzyrodzone⁸. Wynika z tego, że ukazywanie wiarygodności chrześcijaństwa powinno dokonywać się równolegle na dwóch płaszczyznach: naturalnej, na której główną rolę odgrywa rozum, oraz nadprzyrodzonej, na której poznanie dokonuje się dzięki wierze⁹. Uwyraźnił to Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio*¹⁰. Wiara wprawdzie przekracza poznanie racjonalne, ale jednocześnie na nimi się opiera i ostatecznie je uzupełnia.

Warto w tym miejscu zatrzymać się nad pojęciem wiarygodności. Wiarygodność jest cechą przynależną rzeczywistości, osobie czy wydarzeniom, których nie można poznać bezpośrednio i w sposób oczywisty, a która pozwala daną rzeczywistość uznać za godną wiary¹¹. W ujęciu personalistycznym wiarygodność jest cechą lub zespołem cech osoby, ze względu, na które możemy zawierzyć danej osobie oraz przyjmując prawdy przez nią przekazywane jako prawdziwe (pewne)¹². Ponieważ wiarygodności nie można

⁸ Por. Rusecki, „Modele”, 369; Rusecki – Mastej, „Metodologia”, 104-105.

⁹ Por. Rusecki, „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, 109-110; Tenże, „Wiarygodność posłannictwa Jezusa Chrystusa”, 26; Tenże, „Argumentacja prakseologiczna”, 111-139; Tenże, „Prakseologiczny argument”, 950-953; Mastej, *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, 9.

¹⁰ Por. Jan Paweł II, *Encyklika Fides et ratio*, 67.

¹¹ Por. Rusecki, „Wiarygodność”, 1328; Kaucha, *Wiarygodność Kościoła*, 10.

¹² Por. Rusecki, „Ewolucja argumentacji”, 42; Tenże, „Wiarygodność”, 1328; Tenże, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, 86-112; Tenże,

pojmować statycznie, lecz dynamicznie, dlatego powinna być ona permanentnie pogłębiana, ukazywana w nowy sposób. Prezentując wiarygodność chrześcijaństwa trzeba uwzględniać rozwój nauk biblijnych, teologicznych, historycznych, antropologicznych, a także należy brać pod uwagę zmieniające się uwarunkowania społeczno-kulturowe świata, w którym żyje człowiek¹³.

Zagadnienie wiarygodności chrześcijaństwa można podejmować, zarówno w aspekcie genezy chrześcijaństwa, jak również jego urzeczywistniania się w historii. Wszechstronne ukazanie prawdziwości chrześcijaństwa jako religii objawionej, czyli pochodzącej od Boga oraz zbawczej, czyli prowadzącej człowieka do osobowego spełnienia w Bogu, domaga się jednak uwzględnienia tak jednego, jak i drugiego aspektu. Nie wystarczy bowiem, by chrześcijaństwo zostało uwierzytelnione u źródeł powstania, i to byłoby aktualne na wszystkie czasy, gdyż chrześcijaństwo jest rzeczywistością dynamiczną, która permanentnie się rodzi i odradza. Z drugiej strony nie da się dziś mówić o wiarygodności chrześcijaństwa bez sięgania do jego Boskiej genezy. Dopiero taka holistyczna prezentacja wiarygodności chrześcijaństwa pozwala ukazać jego prawdziwość i piękno. Co ważne, dziś kwestia prawdziwości chrześcijaństwa jest nie tylko przedmiotem teoretycznych, naukowych dywagacji, ale staje się także nieodłącznym doświadczeniem ludzi wierzących w Chrystusa. Wiarygodność chrześcijaństwa stanowi priorytetowe wyzwanie dla wyznawców Chrystusa i wiąże się z potrzebą wykazania jego prawdziwości nie tylko w teorii, ale także w codziennym życiu¹⁴. Świadectwo życia stanowi swoiste połączenie wyznawanych prawd wiary z chrześcijańską *praxis*, która uwyrażnia życiową przynależność

„Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny?”, 147; Tenże, „Wiarygodność Kościoła w Polsce”, 381; Dola, „Personalistyczna koncepcja teologii”, 59-62; Mastej, „Paschalna wiarygodność Objawienia”, 84-86.

¹³ Por. Rusecki, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, 98; Mastej, *Staurolologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, 9.

¹⁴ Por. Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 111-139; Tenże, „Wiarygodność Kościoła w Polsce”, 377-390.

do Chrystusa. Zauważyć trzeba, że w ramach teologii fundamentalnej budowana jest argumentacja ze świadectwa. Także polska teologia fundamentalna solidnie opracowała argument martyrologiczny za wiarygodnością chrześcijaństwa¹⁵.

2. WIARA JAKO DO-ŚWIADCZENIE SPOTKANIA CZŁOWIEKA Z BOGIEM

Wiara jest pozytywną odpowiedzią człowieka na Boże Objawienie¹⁶. Odpowiedź ta przekracza granice racjonalnego poznania i pozwala człowiekowi otworzyć się na osobową Tajemnicę. W najgłębszej istocie wiara rodzi się i realizuje w osobowym spotkaniu człowieka z Bogiem. Papież Benedykt XVI w encyklice *Deus Caritas est* wyraża prawdę, że „u początku bycia chrześcijaninem nie ma decyzji etycznej czy jakiejś wielkiej idei, jest natomiast spotkanie z wydarzeniem, z Osobą, która nadaje życiu nową perspektywę, a tym samym decydujące ukierunkowanie”¹⁷. Inicjatorem tego spotkania jest osobowy Bóg, który jako pierwszy wychodzi na spotkanie z człowiekiem. Wyjątkowe objawienie się Boga człowiekowi zrealizował się w Osobie Syna Bożego, który za sprawą Ducha Świętego przyjął ludzką naturę z Maryi Dziewicy i stał się człowiekiem. Wkroczenie Boga w historię, w ludzkiej naturze, jest zarówno niespotykanym dotąd czynem Boga, jak również stanowi najpełniejszy sposób dialogu Boga z człowiekiem. Tym samym objawienie się Boga w Jezusie Chrystusie jest najpiękniejszym - bo osobowym - świadectwem Boga-Człowieka o sobie, które zostało dane osobie ludzkiej.

¹⁵ Por. Dziewulski, „Martyrologiczny argument”, 774-779; Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 149-169; Mastej, „Świadectwo chrześcijańskie”, 69-88.

¹⁶ Por. Mastej, „Wiara”, 1323-1328; Tenże, *Od Objawienia do wiary*, 27-74; Rusecki, „Wiara”, 43-54; Ledwoń, *Objawienie chrześcijańskie*, 133-160.

¹⁷ Benedykt XVI, *Deus Caritas est*, 1.

Wyjątkowy dialog Boga z człowiekiem, rozpoczęty we Wcieleniu Syna Bożego, spełnia się w relacji Jezusa Chrystusa z apostołami, którzy zostali przez Niego powołani i wybrani, po to, „aby Mu towarzyszyli, by mógł wysyłać ich na głoszenie nauki” (Mk 3,14). Już sam sposób powołania oraz wymagania, jakie stawia Mistrz z Nazaretu swoim uczniom, wyraźnie wskazują na to, że Jezus przyznaje im status wyjątkowy¹⁸. Apostołowie są świadkami czynów Jezusa i słuchaczami Jego słów. Co więcej, Mistrz z Nazaretu tłumaczy im „na osobności” sens oraz znaczenie słów i cudów. Także pytanie zadane uczniom pod Cezareą Filipową: „A wy za Kogo mnie uważacie?” (Mt 16, 15), wskazuje na to, że Mistrz z Nazaretu chce, aby Jego uczniowie rozpoznali kim On jest, a tym samym weszli z Nim w osobową relację wiary¹⁹.

U podstaw wiary apostołów w Jezusa Chrystusa stoi zatem osobiste spotkanie i przebywanie z Mistrzem z Nazaretu, czyli do-świadczanie Jego Osoby. Do-świadczanie uzdalnia uczniów do świadczenia o tym, że Jezus Chrystus jest Mesjaszem, Synem Bożym. Po wydarzeniach paschalnych apostołowie są świadkami Zmartwychwstałego Pana, ponieważ osobiście do-świadczyli Jego Osoby. Stali się zatem świadkami w znaczeniu historycznym, gdyż mogli potwierdzić faktyczność wydarzeń z życia ziemskiego Jezusa (byli naocznymi świadkami czynów Jezusa i słuchaczami Jego nauki), oraz świadkami z przekonania, gdyż poznali i zrozumieli Kim jest Jezus z Nazaretu, a co za tym idzie przyjęli z wiarą Jego zbawcze dzieło oraz naukę²⁰. W do-świadczaniu chodzi bowiem, nie tyle o zdolność potwierdzenia faktyczności zaistnienia danej rzeczywistości, ile o pełne zrozumienie sensu przeżytych wydarzeń.

Jak wyakcentowano wyżej świadectwo apostoelskie wynika z do-świadczania Osoby Jezusa oraz misji otrzy-

¹⁸ Por. Langkammer, *U podstaw chrystologii*, 212-243; Seweryniak, *Świadectwo i sens*, 232-234; Tenże, *Apologia pokolenia*, 152-154.

¹⁹ Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 153.

²⁰ Por. Dziewulski, „Świadek”, 1192-1193; Tenże, *Świadectwo chrześcijańskie*, 128-136.

manej od Niego. Powołani przez Jezusa apostołowie zostali ustanowieni świadkami: „Wy jesteście świadkami tego” (Łk 24,28)²¹. Szczególnym czasem udzielenia misji są chrystofanie paschalne²². Apostołowie, którzy uwierzyli w Zmartwychwstałego Pana, otrzymują od Niego misję głoszenia Dobrej Nowiny „wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16,15-18; por. Łk 24,48-49)²³. Posłannictwo to ma charakter zbawczy. Apostołowie mają udzielać „chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28,19). W relacji św. Jana Jezusowe posłannictwo odejmuje także urząd odpuszczania grzechów (J 20,22-23). Czwarty Ewangelista w narracjach chrystofanijnych odnotowuje przekazanie władzy prymacjalnej Szymonowi. Piotr na mocy udzielone mu posługi, ma czuwać nad powierzoną owczarnią, czyli Kościołem. Misja zlecona Piotrowi oraz apostołom przez Zmartwychwstałego Pana ma charakter ponadczasowy i eklezjogenetyczny: „Oto ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata” (Mt 28,20)²⁴. Apostołowie – świadkowie Zmartwychwstałego – mają przedłużać Jego posłannictwo poprzez głoszenie Ewangelii wszystkim narodom i permanentne urzeczywistnianie zbawczego dzieła Chrystusa²⁵.

Jezus zapewnia, że misji apostoelskiej towarzyszyć będzie dar Ducha Świętego: „Oto ja ześlę na was obietnicę mojego Ojca. Wy zaś pozostaniecie w mieście, aż będziecie przyobleczeni w moc z wysoka” (Łk 24,48-49). Działanie Ducha Bożego uzdalnia apostołów do składania świadectwa o Chrystusie: „Kiedy was wydadzą, nie martwcie się

²¹ Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 154.

²² Por. Waldenfels, *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele*, 278; Rusecki, *Pan zmartwychwstał i żyje*, 206-207; Tenże, „Chrystofanie paschalne”, *LTF* 202-203; Lehmann, *Jezus Chrystus zmartwychwstał*, 82-83.

²³ Polecenie ogłoszenia orędzia o zmartwychwstaniu uczniom otrzymują także kobiety (por. Mt 28, 10; J 20, 17).

²⁴ Por. Rusecki, „Chrystofanie paschalne”, 202-203; Tenże, *Pan zmartwychwstał i żyje*, 206-207.

²⁵ Schnackenburg, „Brauchen wir noch Zeugen?“, 27-116; Mastej, *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa*, 204-205.

o to, jak ani co macie mówić. W owej bowiem godzinie będzie wam poddane, co macie mówić, gdyż nie wy będziecie mówili, lecz Duch Ojca waszego będzie mówił przez was” (Mt 10,19-20)²⁶. Zgodnie z Chrystusową obietnicą Paraklet przypomina apostołom to, co Jezus nauczał, oraz daje im pełniejsze zrozumienie Jego słów i czynów (por. J 14,26). H. Schlier wyjaśnia, że „owo «przypomnienie» w odniesieniu do Ducha Świętego należy rozumieć trojako: jako uobecnianie, jako odsłanianie i wyjaśnianie, wreszcie jako udostępnianie doświadczenia. Duch, który jest Duchem Ojca i Duchem Jezusa, wyjaśniając, uobecnia osobę i dzieło Jezusa do tego stopnia, że człowiek wchodzi w samą głębię Jego prawdy”²⁷. Duch Święty zapewnia ciągłość i tożsamość Chrystusowego orędzia wśród zmieniających się warunków i okoliczności przepowiadania.

W czasach apostołskich dawanie świadectwa spoczywa na wybranych, którzy przeżyli spotkania ze Zmartwychwstałym Panem. Warunkiem koniecznym do świadczenia było wcześniejsze spotkanie z Jezusem oraz rozpoznanie tożsamości zmartwychwstałego Pana z Jezusem, który żył, nauczał, czynił cuda i umarł na krzyżu. Również w przypadku św. Pawła o przyjęciu do grona apostołów zdecydował fakt, że widział on Jezusa²⁸. Apostoł Paweł wprawdzie nie przebywał z Jezusem w czasie Jego ziemskiego życia, jednak Zmartwychwstały Pan pozwolił mu doświadczyć osobowego spotkania i powołał go do głoszenia Dobrej Nowiny (Dz 9,3-6).

Z przebywania z Jezusem z Nazaretu zrodziło się w apostołach doświadczenie Jego Osoby. Dlatego w czasie chrystofanii paschalnych apostołowie rozpoznając, że „to jest Pan” (J 21,7), tym samym wchodzi w rzeczywistość wiary paschalnej, której centrum jest Osoba Jezusa Chrystusa, Syna Bożego. Doświadczenia paschalne pozwalają apostołom głosić Pana, który umarł, zmartwychwstał i żyje. Apostołowie w pierwotnym Kościele są

²⁶ Por. Siemieniec, „Struktura świadectwa”, 133-134.

²⁷ Schlier, „Główne zręby”, 113.

²⁸ von Balthasar, „Świadectwo i wiarygodność”, 75.

świadkami Zmartwychwstałego Pana²⁹. Głoszenie Dobrej Nowiny zostało potwierdzone przez świadectwo, które uwyrażnia się przez męczeńską śmierć – o wiarygodności kerygmatu apostołowie zaświadczyli męczeńską śmiercią.

3. EKLEZJALNY CHARAKTER ŚWIADECTWA

Wiara apostołów, która jest oparta na ich osobowej relacji z Jezusem Chrystusem, stanowi podstawę wiary i świadectwa Kościoła. O ile świadectwo apostołów opiera się na ich bezpośrednim do-świadczeniu Jezusa Chrystusa, o tyle świadectwo kolejnych pokoleń wierzących w Chrystusa zasadza się na świadectwie tych, którzy w Niego uwierzyli. Tym samym podstawą i gwarantem wiary chrześcijańskiej jest do-świadczenie i wiara naocznych świadków Zmartwychwstałego Pana. Świadczenie w czasach poapostolskich jest oparte nie na do-świadczeniu wynikającym z bezpośredniego spotkania z Jezusem historycznym, ale na do-świadczeniu pochodzącym z wiary w Niego³⁰. Do poapostolskich pokoleń wierzących w Jezusa Chrystusa odnoszą się Jego słowa: „Błogosławieni, którzy nie widzieli, a uwierzyli” (J 20,29b).

Wara i świadectwo chrześcijańskie pozostają w ścisłym związku z Kościołem³¹. Z woli Chrystusa Jego Objawienie oraz do-świadczenie apostoelskie zostały powierzone Eklezji. Dlatego też nadprzyrodzoną podstawę świadczenia o Jezusie Chrystusie stanowi włączenie do wspólnoty eklezjalnej, które dokonuje się przez wiarę i chrzest święty. Wierzący zostaje wszczepiony w Chrystusa oraz we wspólnotę i posłannictwo Kościoła, w tym także w apostoelskie do-świadczenie wiary. Umocnienie do składania świadectwa wierzący otrzymują przez bierzmowanie, które „przynosi wzrost i pogłębienie łaski chrzcielnej, udziela nam, jako prawdziwym świadkom Chrystusa, specjalnej

²⁹ Por. Borto, „Znaki Zmartwychwstałego”, 86.

³⁰ Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 154.

³¹ Por. Mastej, „Eklezjalny wymiar aktu wiary”, 105-121.

mocy Ducha Świętego do szerzenia i obrony wiary słowem i czynem, czyli dawania świadectwa wiary³².

Świadectwo Kościoła ma charakter osobowy i dynamiczny³³. Eklezja permanentnie rodzi do wiary oraz do świadectwa w mocy Ducha Świętego. Miejscem tego roduzenia jest liturgia, a szczególnie Eucharystia³⁴. Zgromadzona na Mszy Świętej wspólnota wierzących celebrowie bowiem misterium paschalne Chrystusa, które jest źródłem życia i uświęcenia chrześcijańskiego. Udział w Eucharystii jest partycypacją w całym misterium paschalnym: w Jezusowej męce, śmierci, zmartwychwstaniu oraz zesłaniu Ducha Świętego³⁵. Eucharystia sprawia, że wydarzenia paschalne są wciąż żywe i zbawcze. Liturgiczna anamneza wydarzeń zbawczych Chrystusa buduje wspólnotę eklezjalną, jednoczy ją w Duchu Świętym oraz uzdalnia wierzących do świadectwa³⁶. W czasie Mszy Świętej odnawiana jest świadomość przynależności do *Ecclesiae Christi* i dokonuje się jej współtworzenie w konkretnym czasie przez każdego uczestnika eucharystycznej wspólnoty. Zgromadzony na łamaniu Chleba Kościół buduje się i utwierdza, staje się konkretną rzeczywistością obecną i świadczącą w świecie. W Komunii św. wierzący, przyjmując Ciało i Krew Zmartwychwstałego Pana, jednoczą się z Nim i stają się Jego świadkami³⁷. Gotowość do świadectwa wyrażają słowa aklamacji po przeistoczeniu: „Głosimy śmierć Twoją, Panie Jezu, wyznajemy Twoje zmartwychwstanie i oczekujemy Twego przyjścia w chwale”.

Dzięki Eucharystii chrześcijanin zdolny jest do pójścia za Chrystusem. Ta droga prawdziwego ucznia Jezusa – zdaniem E. Pironio – suponuje dwa elementy: życie

³² Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 156.

³³ Por. Salij, „Świadectwo”, 402.

³⁴ Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 156.

³⁵ Por. Hryniewicz, „Misterium Eucharystii”, 376.

³⁶ Por. Jan Paweł II, *Encyklika Ecclesia de Eucharistia*, 23; Mastej, „Permanentna eklezjogeneza”, 97-114.

³⁷ Por. Paciorek, „Eucharystia”, 127-130; Ozorowski, „Eschatyczna rzeczywistość Eucharystii”, 213-227.

w szkole Jezusa i posiadanie mocy Ducha Świętego³⁸. Życie w szkole Jezusa polega na wsłuchiwaniu się i przyjmowaniu Jezusowego słowa, naśladowaniu w sposób radykalny Mistrza, przeżywaniu „wspólnoty uczniów” przez świadectwo wiary, ubóstwa, modlitwy, miłości, służby, krzyża i nadziei. W tej postawie Duch Jezusa wprowadza wierzącego w trynitarną wspólnotę miłości, daje wierzącemu mądrość i odwagę do świadczenia o Bożej miłości³⁹.

Zauważyć trzeba, że życie chrześcijańskie obfituje w szerokie możliwości i wielorakie okoliczności do wyrażania oraz manifestacji swojej łączności z Chrystusem. Każda sytuacja i okoliczność życia wierzącego mogą zostać wykorzystane do złożenia świadectwa wiary. Jak już zaznaczono, świadectwo chrześcijanina wypływa z zobowiązań przyjętych w sakramencie chrztu i bierzmowania, jednak w swej najgłębszej istocie jest ono owocem działania Ducha Świętego w sercach wierzących. Chrześcijańskie świadectwo realizuje się w codziennym życiu przez gorliwe wypełnianie obowiązków stanu i zawodu, solidność, uczciwość i rzetelność⁴⁰. Eklezjalny charakter świadectwa sprawia, że chrześcijanin w świadczeniu o Chrystusie nie jest sam, gdyż jego świadectwo jest zakorzenione w martyrologicznym posłannictwie Eklezji. Wierzący w Chrystusa jest włączony w świadectwo całego Kościoła; ze świadectwa Eklezji chrześcijanin czerpie wzór i umocnienie do składania osobistego świadectwa, a jego świadectwo staje się świadectwem eklezjalnym. Tym samym dochodzimy do ważnego kryterium wiarygodności świadectwa: świadectwo chrześcijańskie jest wiarygodne jedynie wtedy, gdy pozostaje w łączności z Eklezją. Inaczej mówiąc wiarygodnym jest świadek, który pozostaje w pełnej jedności z Kościołem.

³⁸ Por. Pironio, „Świadectwo chrześcijanina”, 131-135.

³⁹ Por. Mastej, „Świadectwo chrześcijańskie”, 69-88.

⁴⁰ Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 162.

4. ROZPOZNANIE ŚWIADECTWA

Świadek w swej najgłębszej istocie jest odświeżeniem się osoby przed osobą. Nie chodzi jednak jedynie o dostrzeżenie zewnętrznych przejawów życia osoby, ale o „wejście w świat osoby”, czyli doświadczenie osoby w międzyosobowej relacji. Świadek chrześcijański jest zaproszeniem do wejścia w osobową relację ze świadkiem. Dzięki tej osobowej relacji możliwe staje się wejście w relację z Osobą Jezusa Chrystusa. Świadek jest tym, który wprowadza w osobowy świat wiary, którą przeniknięte jest całe jego życie⁴¹. Celem świadectwa nie jest bowiem zwrócenie uwagi na siebie, ale doprowadzenie do życia w zjednoczeniu z Jezusem Chrystusem. Świadek chrześcijański stanowi zatem potwierdzenie zawiązku świadka z Bogiem oraz ma na celu doprowadzenie innych do wiary w Jezusa Chrystusa⁴².

Z tego, co już powiedziano, jasno wynika, że świadectwo chrześcijańskie ma złożoną strukturę: wydarzeniową i treściową, widzialną i niewidzialną, historyczną i pozahistoryczną. Analogiczną strukturę ma znak, który zawiera w sobie element widzialny i niewidzialny, znaczący i znaczony. To strukturalne podobieństwo natury świadectwa i znaku pozwala na zastosowanie – na zasadzie analogii – kategorii *semeion* do rozumienia świadectwa chrześcijańskiego. Świadek jest nośnikiem odpowiednich treści, które należy odczytać i zrozumieć⁴³. Wprawdzie świadectwo chrześcijańskie posiada strukturalne podobieństwo do znaków naturalnych, jednak w sposób zasadniczy różni od nich. W znakach naturalnych zarówno element widzialny, jak również jego znaczenie mają charakter naturalny. W przypadku świadectwa chrześcijańskiego element widzialny jest empiryczny, (naturalny), zaś jego znacze-

⁴¹ Por. Dziewulski, *Świadek chrześcijański*, 55-77.

⁴² Por. Rossa, „Świadek chrześcijański”, 305.

⁴³ Element widzialny (dostrzegalny) wprowadza adresata świadectwa w rzeczywistość niewidzialną (nadprzyrodzoną), w świat wiary osoby dającej świadectwo, a w konsekwencji prowadzi do spotkania z osobą Jezusa Chrystusa.

nie – nadprzyrodzone. Element empiryczny świadectwa jest dostrzegalny i wyróżnia się spośród innych zjawisk. Jednak świadectwo nie może zostać zacieśniane jedynie do elementu widzialnego. Wprawdzie zjawiskowa strona świadectwa przyciąga uwagę, wzbudza zainteresowanie, jednak świadectwo nie koncentruje uwagi odbiorców jedynie na elemencie widzialnym, ale domaga się właściwego rozpoznania i zinterpretowania w świetle Bożego Objawienia. Ponieważ pełnia Bożego Objawienia dokonała się w Jezusie Chrystusie, dlatego jest On osobowym „kodem”, który pozwala właściwie odczytać znak świadectwa⁴⁴.

Ks. M. Rusecki stwierdza, że „osoba świadka jest symbolem obecności Boga, ikoną zjednoczenia z Chrystusem, a samo świadectwo ma na wskroś wymiar chrystyczny”⁴⁵. Świadek, który przez chrzest św. został włączony w Chrystusa, swoim życiem wskazuje na Niego, gdyż z Nim jest osobowo zjednoczony. Osoba świadka staje się znakiem Chrystusa, dlatego każdy może w jego autentycznym życiu chrześcijańskim dostrzec obecność Mistrza z Nazaretu. Ponieważ świadectwo chrześcijańskie prowadzi do Osoby Chrystusa, dlatego podstawą wiarygodności i autorytetu świadka jest jego osobista i nadprzyrodzona więź z Chrystusem, z której wynikają określone kwalifikacje moralne i intelektualne (np. prawość życia, prawdomówność)⁴⁶. Nie można ukazywać Chrystusa innym, jeśli się Go samemu wprawdzie nie spotkało, nie poznało i nie pokochało. Stąd tak istotną dla wiarygodności świadectwa jest postawa wewnętrznie zaangażowania świadka w relację z Jezusem Chrystusem⁴⁷.

Świadek, pozostając z Chrystusem w osobowym związku, wyraża go na zewnątrz przez ewangeliczny styl życia. Znak ten pomaga adresatom świadectwa właściwie go odczytać. Do człowieka przemawia stały sposób postę-

⁴⁴ Por. Rusecki, *Cud*, 370-371; Mastej, „Znakowa koncepcja Objawienia”, 80.

⁴⁵ Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 164.

⁴⁶ Por. Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 124.

⁴⁷ Por. Dziewulski, *Świadectwo chrześcijańskie*, 65-70.

powania, życie według określonych zasad, które są różne od proponowanych przez świat. Wymowne jest również poświęcenie tym zasadą całego życia, łącznie z gotowością jego oddania przez śmierć męczeńską⁴⁸. Element dostrzegalny świadectwa inspirowane także do stawiania pytań: dlaczego chrześcijanie żyją inaczej niż świat? Co jest motywem ich życiowych wyborów i codziennego postępowania? Skąd czerpią siłę do wierności przyjętym zasadą życia? Aby odpowiedzieć na te pytania konieczne jest rozpoznanie znaku – świadectwa. Człowiek, który spotyka się ze świadectwem chrześcijańskiego życia, winien poprzez te zewnętrzne fenomeny życia chrześcijan dostrzec Jezusa Chrystusa, który jest źródłem, przedmiotem i uzasadnieniem chrześcijańskiego świadectwa⁴⁹. Rozpoznanie świadectwa wiąże się z dostrzeżeniem jego wymiaru nadprzyrodzonego. Ten element znaku – świadectwa może zostać w pełni rozpoznany przez wiarę⁵⁰. Tym samym świadectwo może stać się skuteczne tylko wtedy, jeśli ów „kod” świadectwa zostanie dobrze i w pełni odczytany. Pełne przyjęcie świadectwa owocuje wejściem człowieka w osobową relację wiary z Jezusem Chrystusem.

5. SKUTECZNOŚĆ MOTYWACYJNA ŚWIADECTWA

Sposób świadczenia zależy od pełnionych w Kościele posług oraz otrzymanych charyzmatycznych darów Ducha Świętego⁵¹. Środowiskiem wyznawana wiary jest rodzina, miejsce pracy, odpoczynku, czy życia społeczno-politycznego. Wiara chrześcijańska przenika i kształtuje wszystkie wymiary ludzkiego życia⁵². Świadectwo może posiadać

⁴⁸ Por. von Balthasar, *Cordula*, 74.

⁴⁹ Por. Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 124; Tenże, *Wiarygodność chrześcijaństwa*, 94.

⁵⁰ Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności*, 166.

⁵¹ Por. Kudasiewicz, „Między charyzmatem a instytucją”, 145-160.

⁵² Por. Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 149; Majka, „Świadectwo chrześcijańskie”, 80.

dwojaką ekspresję: „zwyczajną”, albo „nadzwyczajną”⁵³. Świadek „zwyczajny” realizuje się w codziennym życiu poprzez: uczciwe wypełnianie obowiązków stanu i zawodu, troskę o potrzebujących, przebaczenie, napomnienie braterskie, autentyczną miłość bliźniego, itp. Natomiast świadek „nadzwyczajny” posiada charakter czynu heroicznego i wiąże się z poświęceniem życia, czyli męczeństwem. Świadek „nadzwyczajny” ma większą wyrazistość i ekspresję, natomiast świadek „zwyczajny” wymaga wielu aktów poświęcenia i ofiary oraz stałości i wytrwałości⁵⁴.

Szukając odpowiedzi na pytanie o skuteczność świadectwa, należy zaznaczyć, że od pierwszych wieków chrześcijaństwa, spotykało się ono zarówno z obojętnością i odmową jego przyjęcia przez świat pozachrześcijański, jak również z podziwem, który wielokrotnie prowadził do wiary w Jezusa Chrystusa⁵⁵. Jak podkreśla M. Rusecki, już „apologeci wczesnochrześcijańscy podnosili szczególne znaczenie świadectwa, którym było męczeństwo chrześcijan dla wykazywania prawdziwości swojej religii. Autorzy ci wskazywali na niezłomną wierność i nadzwyczajną stałość jej wyznawców w znoszeniu prześladowań, przyjmowanie śmierci bez nienawiści i złorzeczenia prześladowcom, ale i bez lekkomyślnego narażania się na nią”⁵⁶. Niezłomna postawa męczenników zdumiewała i rodziła pytania o motywy takiej decyzji. Tradycja Kościoła przekazuje przykłady nawrócenia i przyjęcia wiary przez tych, którzy widzieli męczeńską śmierć uczniów Chrystusa. Tym samym świadectwo męczeństwa stanowi motyw wiary oraz ważną przesłankę dla argumentacji za wiarygodnością chrześcijaństwa⁵⁷.

Weryfikacja wartości motywacyjnej świadectwa dotyczy przede wszystkim wiarygodności świadka. Zdaniem

⁵³ Por. Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 123.

⁵⁴ Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 123.

⁵⁵ Por. Pié-Ninot, „Męczennicy”, 203; Łomnicki, „Męczeństwo”, 78-79.

⁵⁶ Rusecki, *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa*, 154.

⁵⁷ Por. Mastej, *Od Objawienia do wiary*, 167-168.

ks. G. Dziewulskiego, „wiarygodność chrześcijanina jako świadka wynika najpierw z jego wiary jako nadprzyrodzonej więzi z Chrystusem (KKK 150), a w dalszej mierze ze stopnia przeniknięcia jego życia przez Ewangelię oraz kwalifikacji moralnych i intelektualnych świadka”⁵⁸. Podstawę wiarygodności świadka stanowi zgodność wiary z życiem. Jednak świadek może być uznany za wiarygodnego na płaszczyźnie wiary tylko wtedy, gdy jest godny wiary na płaszczyźnie życia codziennego (uczciwość, prawość życia, prawdomówność, itp.). Świadka winna zatem cechować konsekwencja i zgodność pomiędzy wypowiedzianymi słowami, poglądami, deklaracjami a codziennym postępowaniem. Życie świadka nie może pozostawać na poziomie deklaracji, ale wypowiedzane słowa winny się przekładać na stały sposób postępowania. Wprawdzie świadectwo znajduje swój wyraz w konkretnych sytuacjach życia, jednak nierozzerwalnie łączy się z całokształtem życia⁵⁹. Do współczesnego człowieka przemawia postawa bezinteresowności, prawości, pokory i autentyczności. Z czysto ludzkiego punktu widzenia sposób postępowania chrześcijan intryguje, gdyż daleki jest od myślenia światowego.

Świadka winna charakteryzować także wierność przyjętej wartości oraz stałość we wcielaniu ich w życie. Nie wystarczy bowiem chwilowy zachwyty nad wartościami chrześcijańskim, „słomiany zapal” do świadczenia miłości względem bliźnich, ale potrzebna jest trwała dyspozycja oraz wierna postawa w czynieniu dobra. Pożądaną cechą świadka jest radość, także w obliczu przeciwności – „A oni [apostołowie] odchodzili sprzed Sanhedrynu i cieszyli się, że stali się godni cierpieć dla imienia Jezusa” (Dz 5,41), wytrwałość w prześladowaniach oraz miłość względem nieprzyjaciół. Szczególnie świadectwo męczeństwa wyraża wierność Chrystusowi oraz stałość wiary w obliczu prześladowań i śmierci. Gotowość świadka na przyjęcie cierpienia i śmierci ze względu na Jezusa Chrystusa

⁵⁸ Dziewulski, „Martyrologiczny argument”, 777.

⁵⁹ Por. Dziewulski, „Świadectwo chrześcijańskie”, 1190.

jest konsekwencją życia zgodnego z wiarą⁶⁰. Natomiast rozdzźwięk pomiędzy deklarowaną wiarą a codziennym życiem nie tylko zaciemnia, ale i osłabia wiarygodność chrześcijańskiego świadectwa. Jednak „nie odbiera mu jej definitywnie; zawsze bowiem pozostaje zasadnicza różnica między postawą jawnie niegodziwą a autentycznym, chociaż podejmowanym często w bolesnym doświadczeniu własnej słabości, zwracaniem się ku dobru i prawdzie; pokorne uznawanie jej przez świadka może nawet wzmacniać wiarygodność świadectwa, gdyż jego krytyczny odbiór – sam na sobie doświadczający słabości i grzechu – jest zdolny i powinien odróżniać ludzką słabość od wyraźnie złej woli (Rz 7,14-24)”⁶¹.

Skuteczność motywacyjna świadectwa zależy jednak nie tylko od świadka, ale także od postawy odbiorcy świadectwa. Rozpoznanie i podjęcie przez adresata znaku – świadectwa uwarunkowane jest między innymi poziomem intelektualnym, doświadczeniami osobistymi, otwarciem na rzeczywistość transcendentną, wrażliwością na drugiego człowieka. Adresat świadectwa nie może być negatywnie nastawiony do rzeczywistości nadprzyrodzonej⁶². Osobowa otwartość i współdziałanie przyjmującego świadectwo ze świadkiem umożliwia owocne przekazanie i przyjęcie świadectwa⁶³.

Na zakończenie należy dopowiedzieć, że wartości motywacyjnej świadectwa nie można sprowadzać jedynie do logiki ludzkiej. Niewątpliwie jest ona potrzebna, ale nie jest wystarczająca, tak w procesie świadczenia, jak również w rozpoznaniu wartości motywacyjnej świadectwa. Wartość świadectwa oraz jego siła motywacyjna pochodzi od Boga. Tym samym nawet najpiękniejsze świadectwo

⁶⁰ Por. Kubiś, „Zarys chrześcijańskiej koncepcji męczeństwa”, 76-88; Tenże, „Chrześcijańska idea męczeństwa”, 303-328; Tenże, „Tytuł «męczennik»”, 294-299; Dziewulski, „Świadectwo chrześcijańskie”, 1189.

⁶¹ Dziewulski, „Martyrologiczny argument”, 778.

⁶² Por. Rusecki, „Argumentacja prakseologiczna”, 125.

⁶³ Por. Salij, „Świadectwo wiary”, 390-492; Majka, „Świadectwo chrześcijańskie”, 83.

może zostać nieprzyjęte, a świadectwo, które w ludzkim rozumieniu wydaje się mało efektowne, może się stać inspiracją do wiary oraz źródłem jej umocnienia.

ZAKOŃCZENIE

Celem artykułu było ukazanie znaczenia świadectwa w argumentacji za wiarygodnością chrześcijaństwa. Na postawie przeprowadzonej refleksji można stwierdzić, że świadectwo chrześcijańskie, owoc żywej wiary, jest dla świata znakiem wskazującym na Osobę Jezusa Chrystusa. Życie chrześcijan inspiruje pytania o motywy ich postępowania oraz stanowi punkt wyjścia w argumentacji martyrologicznej za wiarygodnością chrześcijaństwa. Holistyczne ujmowanie świadectwa oraz uwypuklenie jego wymiaru motywacyjnego domaga się zastosowania właściwego klucza hermeneutycznego, którym jest wypełnione w Jezusie Chrystusie i przekazywane w Kościele Objawienie Boże.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI, *Encyklika „Deus Caritas est”* (2005).
- Borto P., „Znaki Zmartwychwstałego”, *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj* (red. D. Swend – P. Borto) (Radom 2012) 85-112.
- Chantraine G., „Chrystus wczoraj i dziś”, *Tajemnica Trójcy Świętej* (red. L. Balter i in.) (Poznań 2000) 165-186.
- de Lubac H., *Medytacje o Kościele* (Kraków 1997).
- Dola T., „Personalistyczna koncepcja teologii fundamentalnej ks. Mariana Ruseckiego”, *Scio cui credidi*. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin (red. I.S. Ledwoń i in.) (Lublin 2007) 59-67.
- Dziewulski G., „Martyrologiczny argument”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 774-779.

- Dziewulski G., „Świadectwo chrześcijańskie”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 1189-1191.
- Dziewulski G., „Świadek”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002)
- Dziewulski G., *Świadectwo chrześcijańskie jako znak wiarygodności Kościoła* (Lublin 2010).
- Guillet, J. „Świadectwo Dziejów Apostolskich”, *Communio* 5/2 (1985) 67-78.
- Hryniewicz W., „Misterium Eucharystii w świetle teologii prawosławnej”, *AK* 75/3 (1983) 366-380.
- Jan Paweł II, *Encyklika „Ecclesia de Eucharistia”* (2003).
- Jan Paweł II, *Encyklika „Fides et ratio”* (1998).
- Kaucha K., *Wiarygodność Kościoła w kontekście wyzwań współczesności europejskiej w świetle nauczania Jana Pawła II* (Lublin 2008).
- Kubiś A., „Chrześcijańska idea męczeństwa”, *ACr* 2 (1970) 303-328.
- Kubiś A., „Tytuł «męczennik»”, *RBL* 29/6 (1976) 294-299.
- Kubiś A., „Zarys chrześcijańskiej koncepcji męczeństwa”, *Communio* 7/5 (1987) 76-88.
- Kudasiewicz J., „Między charyzmatem a instytucją. U początku Kościoła”, *Chrześcijańskie świadectwo dzisiaj* (red. D. Swend – P. Borto) (Radom 2012) 145-160.
- Langkammer H., *U podstaw chrystologii Nowego Testamentu* (Wrocław 1976).
- Ledwoń I.S., *Objawienie chrześcijańskie i jego wiarygodność według René Latourelle’a* (Lublin 1996).
- Lehmann K., *Jezus Chrystus zmartwychwstał* (Wrocław 1993).
- Łomnicki E., „Męczeństwo jako znak prawdziwości religii chrześcijańskiej w ujęciu apologetów starochrześcijańskich”, *Tarnowskie Studia Teologiczne* 7 (1989) 74-81.
- Majka J., „Świadectwo chrześcijańskie jako element ewangelizacji”, *Ewangelizacja* (red. J. Krucina) (Wrocław 1980) 77-97.
- Mastej J., „Eklezjalny wymiar aktu wiary chrześcijańskiej i jego personalizujące znaczenie”, *Roczniki Teologiczne* 47/9 (2000) 105-121.
- Mastej J., „Paschalna wiarygodność Objawienia chrześcijańskiego w myśli teologicznej Księdza Profesora Mariana

- Ruseckiego”, *Scio cui credidi*. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Mariana Ruseckiego w 65. rocznicę urodzin (red. I. S. Ledwoń i in.) (Lublin 2007) 83-98.
- Mastej J., „Permanenta eklezjogeneza eucharystyczna w świetle encykliki Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*”, *Roczniki Teologiczne* 52/9 (2005) 97-114.
- Mastej J., „Świadectwo chrześcijańskie jako motyw wiary”, *Roczniki Teologiczne* 48-49/9 (2001-2002) 69-88.
- Mastej J., „Wiara”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 1323-1328.
- Mastej J., „Znakowa koncepcja Objawienia ks. profesora Mariana Ruseckiego”, *Studia Theologiae Fundamentalis* 1 (2010) 77-86.
- Mastej J., *Od Objawienia do wiary*. Personalistyczna koncepcja aktu wiary chrześcijańskiej (Lublin 2001).
- Mastej J., *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa* (Lublin 2009).
- Napiórkowski A.A., *Homo ecclesiasticus*. Szkice z antropologii eklezjologicznej (Kraków 2007).
- Napiórkowski A.A., *Jezus Chrystus objawiony i objawiający*. Chrystologia fundamentalna (Kraków 2008).
- Ozorowski E., „Eschatyczna rzeczywistość Eucharystii”, *Jezus eucharystyczny* (red. M. Rusecki – M. Cisło) (Lublin 1997) 213-227.
- Paciorek A., „Eucharystia jako ofiara”, *Jezus eucharystyczny* (red. M. Rusecki – M. Cisło) (Lublin 1997) 115-130.
- Pié-Ninot S., „Męczennicy: świadectwo nie do zapomnienia”, *Jan Paweł II. Tertio Millenio Adveniente*. Komentarz teologiczno-pastoralny w opracowaniu Rady Prezydium Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 (Sandomierz 1995) 195-210.
- Pironio E., „Świadectwo chrześcijanina w społeczności świeckiej”, *Communio* 11/2 (1991) 131-135.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo* (Kraków 1970).
- Rossa P., „Świadectwo chrześcijańskie skarbem Kościoła”, *O bogactwach Kościoła* (red. M. Chojnacki – J. Morawa – A.A. Napiórkowski) (Kraków 2014).
- Rusecki M. – Mastej J., „Metodologia chrystologii fundamentalnej. *Demonstratio christiana*”, *Studia Nauk Teologicznych PAN* 2 (2007) 97-115.

- Rusecki M. – Mastej J., „Uzasadnianie w teologii fundamentalnej”, *Roczniki Teologii Fundamentalnej i Religioologii* 2 (2010) 61-79.
- Rusecki M., „Argumentacja prakseologiczna w teologii fundamentalnej”, *Roczniki Teologiczno-Kanoniczne* 34/2 (1987) 111-139.
- Rusecki M., „Argumentacja w teologii fundamentalnej”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 109-110.
- Rusecki M., „Chrystofanie paschalne”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 198-202.
- Rusecki M., „Wiarygodność”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 1328-1334.
- Rusecki M., „Czy Kościół w Polsce jest wiarygodny?”, *Wiarygodność Kościoła wobec przemian w Polsce. Quo vadis Ecclesia Polonorum?* (red. M. Rusecki) (Pelplin – Lublin 1994) 143-156.
- Rusecki M., „Ewolucja argumentacji w teologii fundamentalnej”, *Roczniki Teologiczne* 41/2 (1994) 37-48. Rusecki M., „Modele uzasadniania wiarygodności chrześcijaństwa”, *Chrześcijaństwo jutra* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin 2001) 357-397.
- Rusecki M., „Prakseologiczny argument”, *Leksykon teologii fundamentalnej* (red. M. Rusecki i in.) (Lublin – Kraków 2002) 950-953.
- Rusecki M., „Wiara jako odpowiedź człowieka na Boże Objawienie”, *Katechizm Kościoła Katolickiego. Wprowadzenie* (red. M. Rusecki – E. Pudełko) (Lublin 1995) 43-54.
- Rusecki M., „Wiarygodność Kościoła w Polsce jako rzeczywistości personalistycznej i dynamicznej”, *Studia Warmińskie* 30 (1993) 377-390.
- Rusecki M., „Wiarygodność posłannictwa Jezusa Chrystusa”, *Jezus Chrystus jedyny i uniwersalny Zbawiciel* (red. Z. Morawiec) (Kraków 2001) 19-35.
- Rusecki M., *Cud w chrześcijaństwie* (Lublin 1996).
- Rusecki M., *Pan zmartwychwstał i żyje. Zarys teologii rezurekcyjnej* (Warszawa 2006).

- Rusecki M., *Traktat o wiarygodności chrześcijaństwa. Dlaczego wierzyć Chrystusowi?* (Lublin 2010).
- Rusecki M., *Wiarygodność chrześcijaństwa. Z teorii teologii fundamentalnej* (Lublin 1994).
- Salij J., „Świadectiono wiary jako odpowiedź na współczesne jej zakwestionowanie”, *AK* 65/3 (1973) 390-402.
- Schlier H., „Główne zręby nowotestamentowej teologii słowa Bożego”, *ConcP* 4/1-10 (1968) 112-118.
- Schnackenburg R., „Brauchen wir noch Zeugen?“, Lehman K. – Schnackenburg R., *Brauchen wir noch Zeugen? Die heutige Situation in der Kirche und die Antwort des Neuen Testaments* (Freiburg im Breisgau 1992) 27-116.
- Seweryniak H., *Apologia pokolenia JP II* (Płock 2006).
- Seweryniak H., *Świadectiono i sens. Teologia fundamentalna* (Płock 2001).
- Siemieniec T., „«Struktura świadectiono» w Kościele pierwotnym”, *Chrześcijańskie świadectiono dzisiaj* (red. D. Swend – P. Borto) (Radom 2012) 129-143.
- von Balthasar H.U., „Świadectiono i wiarygodność”, *Communio* 9/6 (1989) 107-114.
- von Balthasar H.U., *Cordula albo o świadectiono chrześcijanina* (Kraków 2002).
- Waldenfels H., *O Bogu, Jezusie Chrystusie i Kościele – dzisiaj. Teologia fundamentalna w kontekście czasów obecnych* (Katowice 1993).

Ks. Jacenty Mastej
ul. Radziszewskiego 7
20-039 Lublin
jmastej@kul.pl

KS. JACENTY MASTEJ, prezbiter diecezji rzeszowskiej, doktor habilitowany teologii, kierownik Katedry Chry-stologii i Eklezjologii Fundamentalnej KUL, wykładowca teologii fundamentalnej w WSD w Rzeszowie i MSD w Lublinie. Najważniejsze pozycje książkowe: *Od Objawienia do wiary. Personalistyczna koncepcja wiary chrześcijańskiej* (Lublin 2001); *Staurologiczno-rezurekcyjna wiarygodność chrześcijaństwa* (Lublin 2014).